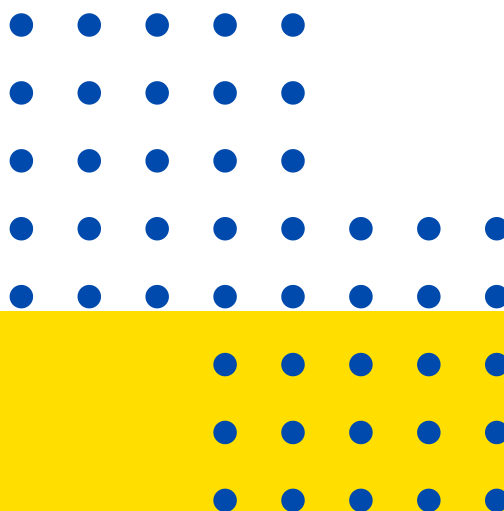

СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції

**Бердянський державний педагогічний університет
Факультет дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти
Український державний університет ім. Михайла Драгоманова
Київський університет ім. Б. Грінченка**

**СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНІ ДОМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

**SOCIAL-EDUCATIONAL DOMINANTS OF SPECIALIST'S PROFESSIONAL
PREPARATION OF SOCIAL SPHERE AND INCLUSIVE EDUCATION**

**Збірник матеріалів
VII Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

22-23 жовтня 2025 року

**м. Запоріжжя
2025**

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

*Рекомендовано ухвалою вченої ради
Факультету дошкільної, спеціальної та соціальної освіти
Бердянського державного педагогічного університету
(протокол № 3 від 29.10.2025 р.)*

Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції : збірник наукових праць ; укладачі Петровська К. В., Попова А. С. 2025. 358 с.

До збірника увійшли матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», які виявляють та обґрунтовують тенденції підвищення ефективності підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти. Матеріали збірника будуть корисними для дослідників, науковців, аспірантів, пошукачів, викладачів, здобувачів.

The collection consists of materials of Ukrainian scientific-practical Internet-conference «Social-educational dominants of specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education» which defining and explaining trends of increasing of effective specialist's professional preparation of social sphere and inclusive education. The materials of the collection will be useful for researchers, scientists, graduate students, prospectors, lecturers, students.

Автори несуть персональну відповідальність за достовірність наданих матеріалів та правильність цитування.

**УДК 378.091.12:364-43]:37.043.2-056.2/.3
С 69**

Кафедра соціальної роботи
та інклюзивної освіти,
ФДССО, БДПУ, 2025

Ольга Донченко,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота,
Бердянський державний педагогічний університет

Катерина Петровська,

кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти,
Бердянський державний педагогічний університет

ПСИХОСОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка почалась у 2014 році та переросла у повномасштабну війну в лютому 2022 року, спричинила безпрецедентну кількість мобілізацій, втрат, поранень та психологічних травм серед військовослужбовців. Станом на середину 2024 року в Україні офіційно зареєстровано понад 1,3 мільйона осіб зі статусом ветерана війни, і ця кількість, за прогнозами Міністерства у справах ветеранів, може зрости до 5-6 мільйонів у поствоєнний період, враховуючи також членів їхніх родин [1]. Відповідно, постає масштабна суспільна потреба в ефективних системах соціально-психологічної підтримки та реінтеграції учасників бойових дій.

Психосоціальні наслідки війни охоплюють широкий спектр розладів, порушень і труднощів, що виникають у результаті перебування особи в екстремальних бойових умовах та повернення до мирного життя. Ці наслідки є не лише індивідуальною психологічною проблемою, а й соціальним явищем, що безпосередньо впливає на родини, громади та суспільство загалом. За даними Центру громадського здоров'я МОЗ України, від 20% до 40% військовослужбовців демонструють симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії або тривожних розладів, і потребують кваліфікованої психологічної допомоги [4].

Окрім суто психологічних наслідків, ветерани стикаються із соціальною ізоляцією, труднощами у відновленні родинних стосунків, конфліктами на побутовому рівні, зниженням рівня працездатності, а також з відчуттям нерозуміння і стигматизації з боку суспільства. За даними УВФ, майже 36% ветеранів відчувають, що їхня соціальна роль у мирному житті «непомітна» або «неактуальна» [4].

Наукова література з цієї теми підтверджує, що психосоціальні наслідки війни носять багатовимірний характер. Так, І. Клименко, С. Лобанов, Т. Зайчикова, Р. Ільченко, досліджуючи поняття травматичного стресу, наголошував на тому, що бойові дії призводять не лише до психологічної дестабілізації, але й до глибоких змін у системі міжособистісних зв'язків, що ускладнює адаптацію до мирного життя. Подібну думку висловлює і М. Пустовойт, який вивчає посттравматичну динаміку у військових та зазначає, що навіть за умов терапевтичного втручання соціальна самореалізація ветерана може залишатися заблокованою через комплекс провини та втрати довіри. У дослідженнях К. Кравченко, О. Тімченко, Ю. Широкова підкреслюється важливість культурного та соціального контексту у подоланні психосоціальних наслідків війни. Зокрема, у країнах із сильною традицією колективізму (включно з Україною) ветерани частіше орієнтовані на групову підтримку, однак водночас частіше стикаються зі стигматизацією через звернення по психологічну допомогу.

Психосоціальні наслідки війни є багаторівневим феноменом, що вимагає системного аналізу. Найбільш поширеними психологічними травмами, з якими стикаються ветерани, є: *посттравматичний стресовий розлад (ПТСР); депресія; тривожні розлади; розлади адаптації; синдром провини вцілілого* (див. рис. 1.).

Рис. 1. Психологічні виклики ветеранів.

Окрім психологічних травм, ветерани часто стикаються з соціальними проблемами, які ускладнюють їхню адаптацію до мирного життя: проблеми із працевлаштуванням; проблеми у відносинах; соціальна ізоляція; проблеми із житлом; зловживання психоактивними речовинами (див. рис. 2.).

Соціальні виклики, з якими стикаються ветерани

Рис. 2. Соціальні виклики, з якими стикаються ветерани.

Для узагальнення ключових проблем, з якими стикаються ветерани у процесі повернення до мирного життя, доцільно представити їх у вигляді структурованої таблиці 1. Такий підхід дозволяє не лише класифікувати основні наслідки, але й відобразити їх прояви та потенційні ризики для реінтеграції.

Особливої актуальності набуває проблема *посттравматичного стресового розладу (ПТСР)* – одного з найбільш вивчених, але складно діагностованих і лікуваних станів. Симптоми ПТСР включають нав'язливі спогади про події, нічні кошмари, емоційну відстороненість, підвищену тривожність, дратівливість, а також уникання ситуацій, які нагадують про травмуючий досвід [2]. За оцінками фахівців Національного університету охорони здоров'я України, близько 1 з 4 демобілізованих військовослужбовців демонструє симптоматику, що відповідає критеріям ПТСР, однак лише невелика частка з них звертається по професійну допомогу [3].

Наступною критичною проблемою є *соціальна ізоляція*, яка виникає внаслідок того, що ветерани не завжди можуть адаптуватися до мирного ритму життя, не мають спільних точок дотику з цивільним населенням, відчують себе відчуженими. Це, своєю чергою, сприяє формуванню вторинних порушень – зниженню самооцінки, схильності до аутоагресії, вживанню психоактивних речовин, зростанню ризику суїцидальної поведінки [4].

Окрім ПТСР та соціальної ізоляції, вагомими психосоціальними наслідками війни є *депресивні стани*, які виникають як реакція на втрату бойових побратимів, фізичні травми, розчарування в очікуваннях та неможливість реалізувати себе в післявоєнному житті. Дослідження показують, що депресивні симптоми виявляються у 30-40% українських ветеранів протягом першого року після демобілізації [4]. У порівнянні з загальним населенням, у демобілізованих ризик клінічної депресії у 2–3 рази вищий [1].

Ще однією актуальною проблемою є *тривожні розлади* – постійне відчуття загрози, внутрішнього напруження, панічні атаки. За спостереженнями клінічних психологів, тривожність часто маскується під соматичні симптоми: безсоння, тахікардію, порушення апетиту [4].

Не менш важливим аспектом є *деструкція сімейних відносин*, яка виникає через емоційну замкнутість ветерана, втрату контакту з дітьми, непорозуміння з боку партнерів, які не мають досвіду війни. За статистикою, у перший рік після повернення з війни кількість розлучень серед демобілізованих зростає в середньому на 28% [1].

Крім того, *економічні труднощі та проблеми працевлаштування* поглиблюють психосоціальну дезадаптацію. Багато ветеранів повертаються до зміненого ринку праці, втрачають кваліфікацію або стикаються з дискримінацією. Дані Центру зайнятості ветеранів свідчать, що рівень безробіття серед колишніх військових у 2023 році був майже вдвічі вищим, ніж у загальній популяції працездатного населення [4].

З цими чинниками часто пов'язане *зловживання алкоголем або іншими психоактивними речовинами (ПАР)*. Алкоголь слугує засобом тимчасового зняття напруги, проте в перспективі лише посилює симптоматику ПТСР і депресії. Близько 18% ветеранів повідомляють про часте вживання алкоголю як «єдиного способу впоратися з тривогою» [4].

Таблиця 1.

Основні психосоціальні наслідки війни для ветеранів України

Тип наслідків	Прояви	Орієнтовна поширеність (% серед ветеранів)	Потенційні ризики
Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)	Флешбеки, уникання, гіпертривожність, емоційна відстороненість	20–40%	Психічна дестабілізація, ризик самоушкодження або самогубства
Депресія	Пригнічення, втрата інтересу, апатія, думки про смерть	30–40%	Порушення соціальних контактів
Тривожні розлади	Панічні атаки, безсоння, соматичні скарги	15–25%	Девіантна поведінка, криміналізація, безпритульність
Соціальна ізоляція	Відчуження, замкнутість, втрата соціальних зв'язків	25–40%	Соціальна дезадаптація, загроза маргіналізації
Проблеми в сім'ї	Конфлікти, розлучення, емоційна дистанція	20–35%	Сімейні конфлікти
Зловживання ПАР	Алкоголізація, наркотики, залежності	10–20%	Зниження якості життя, потреба в довготривалому медичному супроводі
Труднощі з працевлаштуванням	Безробіття, професійна дезадаптація, дискримінація	до 40%	Залежність від державної підтримки, економічна нестабільність

Наведена таблиця демонструє багатовимірність психосоціальних наслідків війни, з якими стикаються українські ветерани. Важливо усвідомлювати, що ці наслідки є взаємопов'язаними та часто посилюють один одного. Наприклад, економічна нестабільність може поглиблювати емоційні розлади, а соціальна ізоляція – ускладнювати доступ до медичної чи психологічної допомоги. Це підкреслює необхідність мультидисциплінарного підходу до реабілітації, який враховує весь спектр проблем, а не лише окремі симптоми. Такий підхід має стати основою формування ефективних індивідуальних та групових програм психосоціальної підтримки ветеранів.

Суспільство відіграє важливу роль у підтримці ветеранів та їхній адаптації до мирного життя. Важливо (див. рис. 3.):

Рис. 3. Цикл підтримки ветеранів суспільством.

1. Підвищувати обізнаність про психосоціальні наслідки війни. Це може допомогти зменшити стигму, пов'язану з психологічними проблемами, та заохотити ветеранів звертатися за допомогою.

2. Забезпечення доступу до якісної психологічної допомоги є критично важливим для лікування психологічних травм та сприяння адаптації ветеранів до мирного життя.

3. Підтримка ветеранських організацій, які надають ветеранам широкий спектр послуг, може допомогти їм отримати необхідну підтримку та ресурси.

4. Створення сприятливого середовища для ветеранів, де вони відчують себе прийнятими та цінними, може допомогти їм інтегруватися в суспільство та відновити своє життя.

5. Виявлення поваги та вдячності ветеранам за їхню службу може допомогти їм відчути себе цінними та важливими членами суспільства.

Таким чином, можна зазначити, що адаптація ветеранів до мирного життя є складним і тривалим процесом, який потребує комплексного підходу. Важливими складовими цього процесу є (див. рис. 4.):

Психологічна допомога. Психотерапія, особливо когнітивно-поведінкова терапія та терапія експозицією, є ефективними методами лікування ПТСР, депресії та інших психологічних проблем.

Медикаментозне лікування. У деяких випадках може бути необхідним медикаментозне лікування для полегшення симптомів депресії, тривоги та інших розладів.

Соціальна підтримка. Підтримка від сім'ї, друзів, ветеранських організацій та спільноти є важливою для адаптації ветеранів до мирного життя.

Програми працевлаштування, які надають ветеранам необхідні навички та підтримку, можуть допомогти їм знайти роботу та повернутися до економічної активності.

Житлові програми, які надають ветеранам доступне та безпечне житло, можуть допомогти їм стабілізувати своє життя та зосередитися на відновленні.

Освітні програми можуть допомогти ветеранам отримати нові навички та знання, що підвищить їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Реабілітаційні програми, які включають фізичну терапію, трудотерапію та інші види реабілітації, можуть допомогти ветеранам відновити фізичне здоров'я та функціональність.

Участь у групах підтримки, де ветерани можуть ділитися своїм досвідом та отримувати підтримку від інших, хто пережив подібні травми, може бути дуже корисною.

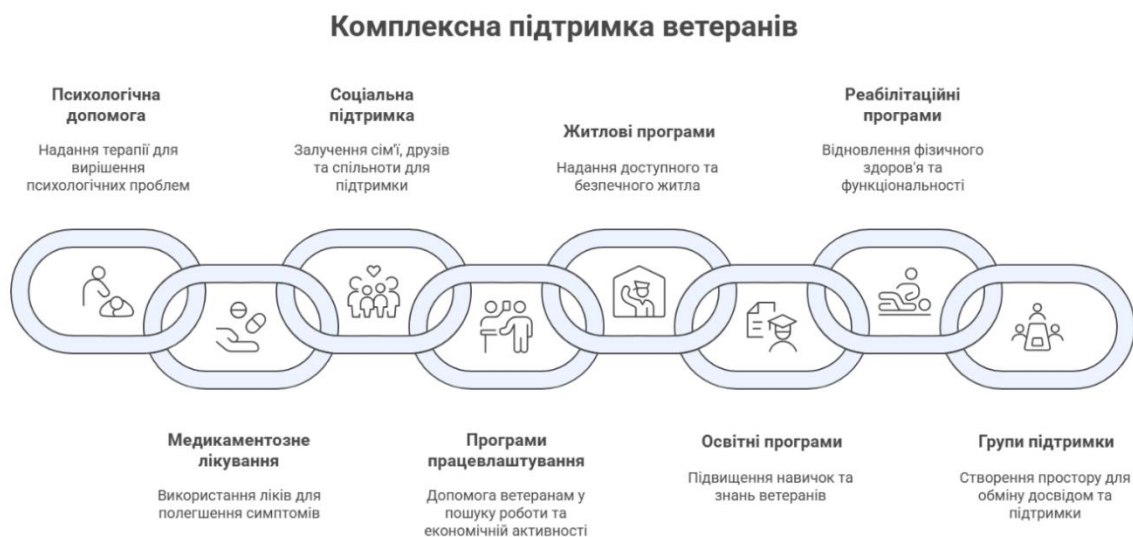

Рис. 4. Комплексний підхід у підтримці ветеранів.

Отже, психосоціальні наслідки війни мають системний характер і вражають усі ключові сфери життєдіяльності ветерана: психологічну, соціальну, професійну та сімейну. Їх багатовимірність вимагає не лише медичного втручання, а й соціальної підтримки, включення громади, ефективної державної політики. Підкреслимо, що більшість існуючих втручань мають фрагментарний характер, не забезпечують довготривалої підтримки й не враховують індивідуальні особливості психотравматичного досвіду ветеранів. Таким чином, потреба в дослідженні ефективності індивідуальних та групових реабілітаційних програм є не лише науково обґрунтованою, а й соціально нагальною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітична інформація за даними Міністерства у справах ветеранів України (2022). URL : <https://data.mva.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2025).
2. Балабан І., Петровська К. Роль родинного оточення у процесі соціально-психологічної адаптації ветеранів до цивільного. *Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23-24 квітня 2025 року): збірник тез. Запоріжжя: БДПУ, 2025. 417 с. С. 384–386.
3. Донченко О., Петровська К. Індивідуальні та групові програми реабілітації ветеранів: підходи та ефективність. *Наука III тисячоліття: пошуки,*

проблеми, перспективи розвитку: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (23-24 квітня 2025 року): збірник тез. Запоріжжя: БДПУ, 2025. 417 с. / С. 390-393.

4. Український ветеранський фонд. Офіційний сайт. URL : <https://www.veterans.org.ua/> (дата звернення: 05.08.2025).

5. Швець О. До проблеми соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, ветеранів/учасників бойових дій до цивільного життя. *Збірник тез наукових доповідей здобувачів вищої освіти Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки 13 травня 2025 року. Том 1. Суспільні науки.* Запоріжжя : БДПУ, 2025. 562 с. С. 354–358.